

Suomen ensimmäisen buddhalaisen yhdistyksen synty ja ajan yli- rajaiset virtaukset

Ari-Pekka Jääskeläinen, Mitra Härkönen & Johannes Cairns

*Varhainen buddhalaisuus kehittyi Suomessa paitsi osana teosofista liikettä myös yhdessä monien muiden ajan aatevirtausten, kuten rauhanliikkeen, raittiusliikkeen, kasvissyönnin ja vapaa-ajat-
telun kanssa. Keskeistä roolia buddhalaisuuden varhaisessa kehkeytymisessä Suomessa näytteli
kosmopoliitti Mauno Nordberg, joka loi jo varhain suhteita kansainväliseen buddhalaiseen kent-
tään ja jonka aloitteesta sai alkunsa myös Suomen ensimmäinen buddhalainen yhdistys, Buddhis-
min ystävät ry – Buddhismens vänner rf. Tarkastelemamme Nordbergin kirjekokoelma ja Budd-
hismin ystävien yhdistyshistoriikit muiden yhdistyshistoriikkien ohella kyseenalaistavat käsityk-
sen buddhalaisuudesta selvästi kansallisen yhteiskunnan toiminnasta ja vaikutuspiiristä erillään
ja irrallaan olevana vähemmistöuskontona. Sen sijaan buddhalaisuus oli erilaisten kansainvälis-
ten ja kansallisten aatteiden ja käytänteiden puitteissa tulkittu maailmankatsomus, joka haluttiin
1900-luvun alkupuolella valjastaa suomalaisen kansakunnan rakentamisen ohjenuoraksi ja työ-
kaluksi.*

Varhaisen buddhalaisuuden monitahoinen ylijärjestyminen

Vaikka buddhalaisten määrä ja buddhalaisuuden suosio ovat kasvaneet Suomessa todella vasta parin viimeisen vuosikymmenen aikana, on buddhalaisuutta ollut täällä huomattavasti aikai-
semmin. On mahdollista, että myös jokunen suomalainen sai ensikosketuksensa buddhalaisuus-
teen jo varhaiskeskiajalla kaupankäynnin yhteydessä. 1700-luvulla kirkonkirjoissa mainitaan
tiibetinbuddhalaisten kalmukien uskosta, jonka opinkappaleita *Turun Wiikkosanomat*
(4.5.1822) yritti tulkata suomalaisille kristinuskon käsitteisiin ja oppijärjestelmään nojaten.
Mongolikansaan kuuluvat kalmukit olivat tulleet Suomeen venäläisten kasakoiden mukana ja
olivat tietävästi ensimmäiset buddhalaiset Suomen alueella. 1800-luvulta lähtien suomalaiset
kansanrunouden tutkijat, kielitieteilijät, tutkimusmatkailijat ja lähetysaarnajat kohtasivat
buddhalaisia oppeja, kertomuksia ja kansoja ja kirjoittivat näistä. Ensimmäisiä buddhalaisuutta
koskevia kirjoituksia ja teoksia käännettiin suomeksi ensin toisista kielistä. 1900-luvun alku-
puolella buddhalaisuudesta alettiin kirjoittaa jo suoraan suomeksikin. (Tolvanen 2023; Gothóni
1981.)

Laajempi kotoperäinen kiinnostus buddhalaisuutta kohtaan alkoi meillä kehittyä kuitenkin
vasta 1800-luvun loppupuolelta lähtien ja erityisesti 1900-luvun alkupuoliskolla. Vaikka Suomi
oli maantieteellisesti Euroopan pohjoista periferiaa, kotimainen eliitti ja koulutettu keski-
luokka oli kansainvälistä. Nämä matkustelivat, lukivat ulkomaisia lehtiä ja kirjallisuutta ja olivat
siksi hyvin perillä siitä, mistä Euroopassa ja Yhdysvalloissa puhuttiin. Myös maailmalla virinnyt

kiinnostus erilaisia esoteerisia ja okkultistisia liikkeitä ja yhteisöjä kohtaan saavutti Suomen. Näistä tärkeimmät liikkeet olivat spiritualismi ja Teosofinen seura. (Leskelä-Kärki & Harmainen 2021.)

Mielenkiinto buddhalaisuutta kohtaan syntyikin aluksi myös Suomessa erityisesti teosofisen liikkeen puitteissa, kun liike saavutti Suomen suuriruhtinaskunnan 1800- ja 1900-lukujen taitteessa. Monien varhaisten buddhalaisten tausta oli Suomen Teosofisessa Seurassa. Teosofien julkaisema kirjallisuus myös teki buddhalaisuutta meillä tunnetuksi 1900-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä. Teosofia ei kuitenkaan ollut ajan ainoa buddhalaisuuden kehitykseen vaikuttanut aatevirtaus. 1900-luvun alku oli Suomen kansalaisyhteiskunnan rakentumisen aikaa ja erilaisten kansalaisjärjestöjen kannatus oli suurta. Buddhalaisuus näyttääkin myös meillä kehittyneen osana useita aikakauden yllirajaisia aatevirtauksia, joita teosofian ohella olivat erityisesti rauhanliike, raittiusliike, kasvissyönti ja vapaa-ajattelu.

Artikkelissa keskitymme Suomen ensimmäisen buddhalaisen yhdistyksen, vuonna 1947 alkunsa saaneen Buddhismin ystävät ry – Buddhismens vänner rf, perustamista edeltäviin vuosiin, perustamiseen ja yhdistystoiminnan alkuun. Buddhismin ystävien – ja erityisesti yhdistyksen helsinkiläisen kulttuurieliitin yhdistysaktiivien – kansallinen ja kansainvälinen toiminta osoittaa, miten varhainen buddhalaisuus Suomessa kehittyi osana aikakauden yllirajaisia aatevirtauksia. Tarkastelu tuo myös esiin, miten buddhalaisuus pyrittiin valjastamaan kansakunnan rakentamisen ohjenuoraksi ja työkaluksi. Buddhismin ystävästä paneudumme erityisesti useita kieliä puhuneen kosmopoliitti Mauno Nordbergin (1884–1956) toimintaan. Tutkimiemme Nordbergin laajan kirjekokoelman ja Buddhismin ystävien yhdistyshistoriikin piirtämä kuva varhaisten yhdistysaktiivien taustoista ja kansainvälisestä ja kansallisesta kanssakäymisestä selittää myös sen, miksi Helsinki oli 1940–1950-lukujen taitteessa hetken ajan pohjoismaisen, länsimaisen ja kansainvälisen buddhalaisen kehityksen polttopisteessä.

Buddhalaisuuden leviämistä länsimaihin on tutkittu 'modernin buddhalaisuuden' (McMahan 2008; Lopez 2002), 'uuden buddhalaisuuden' (Coleman 2001), 'länsimaisen buddhalaisuuden' (Batchelor 1994), 'amerikkalaisen buddhalaisuuden' (Seager 2012) ja 'eurooppalaisen buddhalaisuuden' (Cox 2016) näkökulmista. Tutkimusta hallinnut amerikkalainen tutkimusperinne on usein yleistänyt buddhalaisuutta länsimaissa koskevat havaintonsa "länsimaiseksi buddhalaisuudeksi" (Western Buddhism) ottamatta huomioon Yhdysvaltojen Euroopasta poikkeavaa uskonnolliskulttuurista perinnettä. Tästä syystä amerikkalaiset teoriat eivät ole suoraan sovellettavissa eurooppalaiseen kontekstiin. Toisaalta buddhalaisuuden tulolla länteen 1800-luvun loppupuolella on ollut myös yhteneväisiä kehityskulkuja. Buddhalaisuus saapui länsimaihin esoteeristen ja okkultististen perinteiden vanavedessä, mikä on näkynyt erityisesti teosofisen liikkeen vaikutuksen korostumisena. Buddhalaisuus on myös monesti nähty yhteensopivana (länsimaisen) tieteellisen maailmankuvan kanssa. Toisaalta sen romantisointi on mahdollistanut länsimaalaisten samaistumisen buddhalaisuuden kulttuurispesifimpiin muotoihin. Buddhalaisuuden kehitys Euroopassa on kuitenkin jäänyt vähemmälle huomiolle, eikä maakohtaisia systemaattisia tutkimuksia buddhalaisuudesta ole juuri tehty. (Cox 2016, 333–334; Tweed 48–77.)¹

Suomessa buddhalaisuuden varhaisesta tai lähihistoriasta on vain vähän tutkimusta. Ensimmäinen buddhalaisuutta ja sen historiaa Suomessa 1800-luvulta alkaen käsitellyt artikkeli on René Gothónin *Buddhismen i Finland* (1981). Lisäksi Gothóni on sivunnut buddhalaisuuden

¹ Valmisteilla on kuitenkin Martin Baumannin, Jørn Borupin ja Knut A. Jacobsenin toimittama teos *Handbook of Buddhism in Europe*, joka kattaa myös buddhalaisuuden maakohtaisen kehityksen eri Euroopan maissa.

muotoutumista Suomessa teoksessaan Carl Robert Sederholmista (1996). Laajemmin buddhalaisuutta Suomessa – ja erityisesti suomalaisen buddhalaisuuden historiaa – koskevaa tutkimusta on alettu tehdä vasta viime vuosina.² Buddhalaisuus ei siis ole ollut osa suomalaista uskonto- tai kirkkohistoriaa. Sen sijaan se on ollut aina paitsi vähemmistö- myös vierasuskonto, jonka toiseutta on sittemmin korostanut sitä harjoittavan enemmistön – aasialaistaustaisten siirtolaisten – uskonnollinen, etninen, kansallinen ja kulttuurinen vähemmistöasema Suomessa.

Artikkelimme pyrkii osaltaan täyttämään buddhalaisuuden historiaa Suomessa koskevaa aukkoa ja tuomaan esille suomalaisen buddhalaisuuden varhaista kehkeytymistä osana 1800-luvun loppupuolella alkanutta buddhalaisuuden modernia, kansallisvaltioiden rajat ylittävää kehittymisen ja leviämisen prosessia, jossa erilaisilla aikakauden ylijärjestyksillä aatevirtauksilla oli osansa. Ylijärjestyksellä tai transnationaalisuudella viittaamme moninaisiin vuorovaikutuksen ja kanssakäymisen muotoihin, jotka yhdistävät ihmisiä ja instituutioita yli kansallisvaltioiden rajojen (esim. Vertovec 2009). Buddhalaisuus ja sen ylijärjestykset tulkinnot ovat kuitenkin olleet myös Suomessa translokaalisti tulkittuja ja elettyjä (vrt. Gottowik 2010; Conradson & McKay 2007).³ Buddhismin ystävien kehitys ja toiminta osana teosofiaa, vapaa-ajattelua, rauhanatetta sekä raittius- ja kasvissyöntiliikkeitä havainnollistavatkin erityisen hyvin buddhalaisuudelle luonteenomaista sopeutuvaisuutta kulloiseenkin maantieteelliseen, yhteiskunnalliseen ja kulttuuriseen kontekstiin sekä historialliseen ajanhetkeen ja aatemaailmaan. Käyttämämme, aikaisemmin hyödyntämättömät tai vain osin hyödynnetyt, arkistolähteet Norbergista sekä Suomen ensimmäisen buddhalaisen yhdistyksen historiasta ja toiminnasta⁴ kyseenalaistavat käsityksen buddhalaisuudesta pelkästään vähemmistöuskontona, joka olisi ollut selkeästi irrallaan kansallisen yhteiskunnan toiminnasta ja vaikutuspiiristä.

Buddhismin ystävien teosofiset juuret

Kansainvälisen Teosofisen seuran perustamista vuonna 1875 on pidetty yhtenä keskeisimpänä useisiin 1900-luvun länsimaisiin uskonnollisiin ilmiöihin vaikuttaneista tekijöistä. Erittäin merkittäväksi teosofia on nähty juuri buddhalaisuuden leviämiseksi länsimaissa. (Harmainen 2020a, 96; Mitchell 2002, 317–318.) Teosofisen liikkeen perustajat Henry Steel Olcott (1832–1907) ja Helena Petrovna Blavatsky (1831–1891) pitivät buddhalaisuutta erityisessä arvossa ja julistautuivat buddhalaisiksi heti seuran perustamisen jälkeen. He tosin korostivat buddhalaisuuden olevan heille uskonnon sijaan filosofia. (McMahan 2008, 98; Tolvanen 2023, 35–36.) Euroopassa vaikuttanut teosofia saapui siitä kiinnostuneiden älymystö-, eliitti- ja -kulttuuripiirien mukana myös Suomeen (Harmainen 2020a, 104, 111). Ruotsissa toiminut Teosofinen seura perusti kirjastonsa Helsinkiin nimellä Teosofiska biblioteket i Helsingfors vuonna 1897. Teosofisen Seuran Suomen osasto perustettiin vuonna 1907. (Tolvanen 2023, 36.)

Erityinen merkitys buddhalaisuuden leviämisen kannalta oli teosofisen liikkeen julkaisemalla kirjallisuudella, joka teki tunnetuksi buddhalaisuutta Euroopassa Suomen suuriruhtinaskunta

² Ks. erityisesti Härkösen ja Cairnsin (2023) toimittama teos *Buddhalaisuus Suomessa*, joka on ensimmäinen buddhalaisuuden historiaa, nykypäivää ja buddhalaisia vaikutteita käsittelevä teos Suomessa.

³ Transnationalismin ja translokaalisuuden käsitteiden välistä merkityseroa pidetään usein epäselvänä, ja monesti termejä käytetään myös synonyymeina. Käyttämämme translokaalisuuden käsite korostaa paitsi ”paikallisen” myös ”kansallisen” merkitystä buddhalaisuuden transnationaaleissa tulkinnoissa ja sovelluksissa Suomessa.

⁴ Gothónin artikkeli (1981) hyödyntää osia Nordbergin kirjeenvaihdosta ja Buddhismin ystävien vuosikertomuksista.

mukaan lukien (Coleman 2001, 56–57, 199). Teosofien julkaisema kirjallisuus saavutti Suomen lähes samaan tahtiin kuin Blavatsky, Olcott ja kolmas merkittävä teosofi Alfred Percy Sinnett (1840–1921) julkaisivat teoksiaan kansainvälisille markkinoille. Jo 1880-luvulla myös suomalainen kenraaliluutnantti Carl Robert Sederholm (1818–1903) esitteli suomalaisille teosofien näkemyksiä buddhalaisuudesta ja hindulaisuudesta peräisin olevista karman laista ja reinkarnaatiosta (Tolvanen 2023, 35–36; Harmainen 2020a, 102). Sederholmin vuonna 1886 julkaisema *Buddha den upplyste och hans lära* -pamflettia on pidetty usein yhtenä ensimmäisistä painetuista buddhalaisista julkaisuista Suomen suuriruhtinaskunnassa, olkoonkin että teos on kirjoitettu varsin teosofimaisella otteella. Teosofisen Seuran perustajiin kuulunut Pekka Ervast (1875–1934) taas suomensi englannin kielestä Olcottin teoksen *Buddhalainen katkismus* (Teosofinen Kirjakauppa ja Kustannusliike, 1906; alkuteos 1881) ja klassisen buddhalaisen tekstin *Dhammapada: Buddhalainen mietelausekokoelma* (Mystica, 1925). Olcottin *The Buddhist Catechism* -teosta (1881) pidetään ensimmäisenä buddhalaisuuden ja tieteellisen maailmankuvan yhdistävänä teoksena (McMahan 2008, 99).⁵ Buddhalaisuuden tieteellisyyden ja loogisuuden korostamisen ohella tyypillinen oli toisaalta myös teosofien tulkinta, jossa buddhalaisuuden perusopetukset mukautettiin vastaamaan kristillistä ajatusmaailmaa (Tolvanen 2023, 36).

Maailmalla buddhalaisuudesta kiinnostuneet teosofit perustivat myös buddhalaisia ryhmiä. Näistä merkittävimpiä oli Christmas Humphreysin vuonna 1924 perustama teosofisen liikkeen puitteissa toiminut The Buddhist Lodge, joka myöhemmin erkaantui teosofiasta ja muutti nimekseen The Buddhist Society. Suomessa teosofia ja buddhalaisuus sen sijaan erkaantuivat vasta parikymmentä vuotta myöhemmin. Nykytiedon valossa ensimmäisen maailmansodan (1914–1918) ja 1940-luvun välillä järjestäytyntä buddhalaista toimintaa ei Suomessa ollut. Syynä tähän olivat todennäköisesti sisällissota ja muut ensimmäisen maailmansodan seurannaisvaikutukset, joiden myötä järjestötoiminta oli lakannut tai keskittyi maanpuolustukseen ja taisteluun kommunismia vastaan (Kaartinen 2011, 74–75; Tiukkanen 1998, 17). 1930-luvulla lama taas kosketti merkittävästi myös Suomea, ja esimerkiksi Suomen Teosofinen Seura ajautui vararikkoon (Suomen Teosofinen Seura 2007). Olosuhteet järjestäytyneelle buddhalaiselle toiminnalle eivät näin ollen olleet vielä suotuisat.

Sen sijaan 1900-luvun alun vuosikymmeninä teosofisessa liikkeessä toimineet yksittäiset henkilöt, jotka myöhemmin olivat merkittävässä asemassa Suomen ensimmäisen buddhalaisen yhdistyksen perustamisessa, olivat mukana rakentamassa Suomea kansalaisjärjestöissä ja/tai hakivat kansainvälisiä vaikutteita Euroopasta ja Yhdysvalloista asti. Eurooppalaisten suurkaupunkien merkitys yhteiskunnallisina toimijoina oli kasvanut 1800-luvun loppupuolella ja 1900-luvulle tultaessa merkittävästi, ja yhteiskunnallisten ongelmien määrittelyn ja ratkaisuehdotusten lisäksi niissä elettiin eräänlaista ”esoteriavillitystä” (Niemi & Vahtikari 2021, 422; Harmainen 2020a, 104, 111). Esoteeristen liikkeiden ideologiat sulautuivat yhteen erilaisten ajan virtausten kanssa, ja niiden suosio perustuikin osin liikkeiden kykyyn yhdistellä poliittisia ja uskonnollisia ihanteita toisiinsa. Eliitti ja laajeneva keskiluokka saattoivat nähdä esoteeriset liikkeet vastauksina yhteiskunnallisiin ongelmiin (Harmainen 2020b). Ei ollutkaan lainkaan erikoista, että 1900-luvun alkupuolella esimerkiksi Pekka Ervast ja muut teosofisen liikkeen keskeiset toimijat Suomessa ottivat lehtikirjoituksissaan osaa aikalaisia puhuttaneisiin

⁵ Aikakauden esoteerisille liikkeille oli ominaista pyrkimys yhdistää esoteerinen maailmankuva tieteelliseen maailmankuvaan sen korkeamman yhteiskunnallisen arvostuksen takia (Boguslawski 2020). Vaikka 1900-luvulla kehittynyttä modernia buddhalaisuutta ei voi lukea osaksi länsimaista esoteriaa, on myös sille ollut leimallista buddhalaisuuden korostaminen loogisena ja rationaalisenä, tieteellisen maailmankuvan mukaisena oppina (McMahan 2008).

kysymyksiin. Teosofian lisäksi kirjoituksissa käsiteltiin esimerkiksi rauhanaatetta, vegetarismia, eläinten oikeuksia, raittiusaatetta, vankeinhoidon etiikkaa ja seksuaalimoraalia. (Harmainen 2020a, 109.)

Buddhismin ystävät perustetaan

Suomen ensimmäisen buddhalaisen yhdistyksen perustamisessa muutamilla yksittäisillä henkilöillä oli poikkeuksellisen keskeinen rooli, joka selittyy heidän taustallaan, suhdeverkostonsa laajuudella ja kansainvälisellä toiminnallaan. Keskeisin näistä henkilöistä oli suomalainen kosmopoliitti ja useita kieliä puhunut Mauno Nordberg. Muita merkittäviä henkilöitä olivat muiden muassa kansainvälisen osuustoimintaliikkeen edistäjä ja kansanvalistaja, sosiaalidemokraattien kansanedustajana ja Suomen puolustusministerinä toiminut Yrjö Kallinen (1886–1976), näyttelijä Jussi Snellman (1879–1969), suurlähettiläs Hugo Valvanne (1894–1961) ja kirjailija Antti J. Aho (1900–1960). Näistä ainakin Kallisen, Snellmanin ja Valvanteen tausta oli vahvasti teosofiassa. (Cairns & Taehye sunim 2023.)

Nordberg joutui palaamaan toisen maailmansodan sytyttyä Suomeen asuttuaan yli 30 vuotta Pariisissa ja toimittuaan siellä Suomen-konsulina. Suomeen palattuaan hän osallistui aluksi Teosofisen Seuran toimintaan mutta alkoi pian kokoontua erikseen buddhalaisuudesta kiinnostuneiden, pääosin suomalaista kulttuurieliittiä edustavien henkilöiden kanssa. 1940-luvun alkupuolella Nordberg, Kallinen ja Snellman kokoontuivatkin vuorotellen toistensa koteihin keskustelemaan buddhalaisesta opista ja muista ajan aatevirtauksista. Keskusteluihin osallistuivat myös muun muassa Aho, arkkitehti Armas Rankka (Teosofisen Seuran sihteeri), erityisesti hypnoterapiastaan tunnetuksi tullut Leo Hildén, tämän äiti Gina Hildén ja myöhemmin Buddhismin ystävien rahastonhoitajana toiminut Anni Yrjänäinen. Nordbergin, Kallisen ja Snellmanin luona käydyt keskustelut loivat merkittävän pohjan myöhemmälle buddhalaisen yhdistystoiminnan muotoutumiselle. Varhaisiin keskusteluihin osallistuneita yhdisti kiinnostus henkisiä kysymyksiä ja erilaisia uskonnollisia perinteitä kohtaan, ja useimmilla oli taustaa teosofisessa liikkeessä. (KK 2007 Coll. 753.1 Yhdistyksen historiikki ja toimintakertomus vuodelta 1947 ja KK 2007 Coll. 753.1 Kirjeistö A 1944–1948 Buddhismin Ystävät.) Nordberg itse oli elämänsä aikana tutustunut erilaisiin filosofisiin ja uskonnollisiin kysymyksiin, saavuttanut korkeimman 33. asteen vapaamuurareissa, opiskellut laajasti erilaisia itämaisia uskontoperinteitä ja harjoittanut muun muassa suufilaisuutta suufimestarin alaisuudessa. Buddhalaisuuteen hän oli tutustunut Pariisissa asuessaan. (KK 2007 Coll. 753.5 Hildéniltä Lounsberylle 6.4.1956 2023.)

1940-luvun yhteiskunnallisessa ilmapiirissä Nordberg alkoi käynnistellä kirjallista työtään buddhalaisuuden esittelemiseksi suomalaisille. Ensin hän käänsi suomeksi länsimaiselle lukiakunnalle suunnatun, saksalaisen Subhadra Bhikkhun (alun perin Friedrich Zimmermann) *Buddhismin Sanoma: Buddha – oppi – veljeskunta* -nimisen teoksen, jonka kustannusosakeyhtiö Aura julkaisi vuonna 1944.⁶ Tämän jälkeen Nordberg ryhtyi Kallisen pyynnöstä soomentamaan Lontoon Buddhist Lodgen jo 1920-luvulla julkaisemaa *Mitä Buddhismi on?*, jonka Tammi julkaisi vuonna 1947. Samaan aikaan Kallinen itse oli viimeistelemässä teostaan *Zen, Idän sanoma valaistuksesta*, jonka lähteinä hän käytti länsimaista kuvaa buddhalaisuudesta muokanneiden Alan Wattsin (1915–1973) ja D.T. Suzukin (1870–1966) teoksia. Sekä Wattsilla että Suzukilla

⁶ Alkuperäisteos *Buddhistischer Katechismus zur Einführung in die Lehre des Buddha Gautama* pohjautui H.S. Olcottin teokseen *A Buddhism catechism* (1881).

oli myös yhteyksiä teosofeihin, ja Teosofinen Seura julkaisi teoksen vuonna 1944. (Virtaperko 2023.) Viimeistään teosten julkaisu oli Nordbergin mukaan ”...katsottava niiksi siemeniksi, jotka kiitolliseen maaperään kylvettyinä ovat antaneet tyydyttävän sadon ja herättäneet kiinnostusta Buddhan oppiin tutustumiseen” (KK 2007 Coll. 753.1 Yhdistyksen historiikki ja toimintakertomus vuodelta 1947 ja 1948). Aika ensimmäisen suomalaisen buddhalaisen yhdistyksen perustamiselle alkoi olla kypsä.

Buddhismin Ystävät ry – Buddhismens Vänner rf⁷ perustettiin viimein 10. toukokuuta 1947. Suomalaisyhdistyksen nimi oli peruja Nordbergin Pariisin vuosilta ja suora käänös Pariisissa toimineen Les Amis du Bouddhisme -yhdistyksen nimestä. Nordberg myös kuului pariisilaiseen yhdistykseen. Suomen yhdistyksen ensimmäiseksi puheenjohtajaksi valittiin Jussi Snellman, varapuheenjohtajaksi Antti J. Aho ja sihteeriksi Nordberg. Järjestöön kuului sitä perustettaessa noin 40 jäsentä. Silmiinpistävää on yhdistyksen varsin koulutettu perustajajäsenistö: jäsenluettelosta on poimittavissa muun muassa maisteri, pääkonsuli, arkkitehti, taidemaalari ja varatuomari. Toisaalta kyseessä oli pieni, helsinkiläisen kulttuurieliitin perustama yhdistys, joka visioi buddhalaiseen eettisfilosofiseen järjestelmään pohjautuvia yhteiskunnallisia muutoksia aikalaiskulttuurin virtausten siivittämänä. Nordbergin mukaan buddhalainen oppi oli vaikeaa ymmärtää, eivätkä buddhalaisuudesta kirjoitetut kirjat olleet kansantajuisia. Sen sijaan ne oli tarkoitettu sivistyneistölle ja niiden ymmärtäminen edellytti vähintään ylioppilastutkintoa. (KK 2007 Coll. 753.2 Kirjeistö H, kirje H.V. Ekalle 27.10.1949.)

Buddhismin ystävien tehtävä oli tutkia ja tehdä tunnetuksi Buddhan oppia ja muodostaa yhdysseiden kesken, jotka parhaansa mukaan koettivat noudattaa sen peruseriaatteita, sekä harjoittaa vertailevaa uskonnontutkimusta (KK 2007 Coll. 753.1 Ilmoitus yhdistysrekisteriin 10.05.1947). Varhaisen toiminnan pääpaino oli buddhalaisen opin esitelmöinnissä, käännöstoiminnassa ja *theravāda*-buddhalaisten tekstien pohjalta käydyissä keskusteluissa (Husgafvel & Härkönen 2017, 172). Kaksikielisenä järjestönä Buddhismin ystävät järjesti kaksi kertaa kuukaudessa suomenkielisiä ja kerran kuukaudessa ruotsinkielisiä tapaamisia, joissa keskusteltiin Buddhan opista. Ruotsinkieliset kokoukset tosin lopetettiin jo syyskuudella 1949 heikon menestyksen vuoksi. Toiminta oli rajoittunut Helsinkiin, vaikka sitä olisi mielellään laajennettu myös maaseudulle, mikäli siellä olisi havaittu kiinnostusta Buddhan oppia kohtaan. Uusien jäsenten saaminen yhdistykseen osoittautui muutoinkin vaikeaksi, ja Nordberg oli huolissaan siitä, ettei Suomeen koskaan kehittyisi suurta buddhalaista liikettä. Hän olisi ollut tyytyväinen, jos yhdistyksellä olisi tulevaisuudessa noin parisataa kannattajaa. (KK 2007 Coll. 753. 2 Kirjeistö 1949–1950 S-T Nordberg Herra A.H. Tähtiselle 12.1.1950.)

Nordberg oli myös erään Pariisin matkansa aikana ollut ”läsnä mietiskelyharjoituksessa oppimassa sen tekniikkaa” ja suunnitteli tuovansa mietiskelyharjoituksen Suomeen buddhalaisuuden harrastajamäärien kasvaessa (KK 2007 Col. 753.1 Sihteerin selostus, Nordberg 24.09.1947). Kansainvälisiä vaikutteita järjestön toimintaan saatiin eri puolilta maailmaa, sillä kansainvälinen toiminta oli alusta alkaen vilkasta. Yhdistyksen jäsenet tekivät vierailuja ulkomaille ja yhdistys oli kirjeenvaihdossa eri puolille maailmaa muiden muassa The Buddhist Societyn (Lontoo), Le Amis Du Bouddhismen (Pariisi), Neue Europäische Buddhistische Gemeinschaftin (Lugano), Buddhistisk Samfund i Danmarkin (Aalborg) ja The Maha Bodhi Societyn (Kalkutta) kanssa. Kolmen toimintavuoden jälkeen Buddhismin ystävät pääsi myös jäseneksi kansainväliseen The World Fellowship of Buddhists -järjestöön ja esiintyi sen Suomen osas-

⁷ Yhdistyksen kirjoitusasu muutettiin myöhemmin muotoon Buddhismin ystävät ry – Buddhismens vänner rf.

tona. (KK 2007. Coll. 753.1 Kokouspöytäkirjoja ja muistioita 1945–48; KK 2007 Coll. 753.2 Toimintakertomukset vuosilta 1949 ja 1950.) Kansainvälinen toiminta takasi, että heti perustamisestaan lähtien Buddhismin ystävät oli pohjoismaisen, länsimaisen ja kansainvälisen buddhalaisen kehityksen keskiössä, ja kansainväliset vaikutteet saavuttivat Suomen ensimmäisten joukossa.

Buddhismin ystävien yhdistystoiminnan kehittyessä Nordberg alkoi myös tehdä pesäeroa teosofeihin huolimatta siitä, että osa jäsenistä oli teosofitaustaisia, yhdistys kokoontui alkuvaiheessa Teosofisen Seuran huoneistossa ja teosofia oli vaikuttanut monin tavoin yhdistyksen toimintaan. Nordberg kyllä antoi tunnustusta teosofeille karma- ja jälleensyntymäoppien levittämisestä, mutta karsasti teosofien tulkintaa buddhalaisuudesta ja pyrki erottamaan buddhalaisuuden teosofisista vaikutteista korostamalla autenttisenä pitämäänsä *theravāda*-buddhalaisuutta (Cairns & Taehye sunim 2023; KK 2007 Coll. 753.4 Kirjeistö 1953–1954 I-K). Nordbergin suhtautuminen saattoi johtua siitä, että teosofien näkemys, joka oli sekoitus länsimaista okkultismia, itämaista mystiikkaa ja ajan tiedettä, oli varsin kaukana mistään sen ajan tunnetusta buddhalaisuuden muodosta (Coleman 2001, 57). Teosofiseen liikkeeseen läheisesti liittyvä esoteerisuuden käsite taas ei sopinut varsinkaan Nordbergin arvostamaan *theravāda*-buddhalaisuuteen, ja osa aikalaisista saattoi pitää teosofien tulkintaa buddhalaisuudesta jopa täysin vastakkaisena buddhalaisen varhaisen kaanonin *Tripitakan suutra*-opetuksille (Snell 1895). Jotakin Nordbergin suhtautumisesta teosofeihin kertoo eräs Nordbergin kirje, jossa hän kirjoittaa, että mikäli on tutustunut Buddhan oppiin teosofian kautta, on parasta unohtaa kaikki oppimansa (KK 2007 Coll. 753. 2 Kirjeistö 1949–1950 S-T Nordberg Herra A.H. Tähtiselle 12.1.1950). Historiallisesti tarkasteltuna Nordbergin tulkintaa *theravādasta* ei kuitenkaan voida pitää erityisen autenttisenä, vaan varsin modernina tulkintana, jossa näkyi esimerkiksi kolonialismin perintö sille tyypillisenä kaanonisten tekstien korostamisena rituaalien ja uskonnollisten käytänteiden sijaan (ks. Cheah 2011).

Nordberg ja muut kotimaiseen eliittiin ja koulutettuun keskiluokkaan kuuluneet varhaiset Buddhismin ystävät olivat todennäköisesti hyvin tietoisia siitä, mistä Euroopassa puhuttiin – toimivathan he kansalliset rajat ylittävissä yhteyksissä ja useissa aikansa kansalaisjärjestöissä, joiden yhteistyö oli aktivoitunut jälleen sisällissodan jälkeisen kuohunnan jälkeen. Järjestöt taas toimivat limittäin toistensa kanssa, joten ne saivat jatkuvasti vaikutteita toinen toisiltaan. Tämä takasi sen, että ajan virtaukset, kuten rauhanaate, raittiusliike, kasvissyönti ja vapaa-ajattelu olivat kosketuksissa toisiinsa ja yhdistyivät buddhalaiseen eettisfilosofiseen maailmankatsomukseen, jollaiseksi Nordberg buddhalaisuutta luonnehti. Kehitys oli samanlaista myös muualla Euroopassa, sillä buddhalaisuus vetosi nimenomaan rauhanaatteen kannattajiin, kasvissyöjiin ja eläinten oikeuksien puolustajiin, jotka löysivät buddhalaisuudesta arvojaan vastaavan maailmankatsomuksen (Litsch 2000, 426).

Kristinuskon kritiikkiä ja varhaista osallistuvaa buddhalaisuutta

Buddhismin ystävät oli perustettu, koska kukaan jäsenistä ei ollut saanut heitä tyydyttäviä vastauksia kristinuskosta – kuten ei ilmeisesti teosofiastakaan. Buddhalaisuuden nähtiin vastaavan ihmisten tarpeisiin. Nordberg kirjoitti vuonna 1947:

Kaikille (jäsenille) yhteistä on se, että he kukin ovat paljon mietiskelleet ja tutkineet uskonnollisia asioita. Kysymyksiinsä he eivät ole saaneet tyydyttävää vas-

tausta kristinuskosta, vaan ovat aloittaneet tutkimuksensa muihinkin eläviin uskontoihin, joista heidän mielestään Buddhan oppi parhaiten tyydyttää varsinkin nykyaikaisen ihmisen loogillisuuden vaatimuksia. (KK 2007 Coll. 753.1 Kirjeistö 1944–1948 Buddhismin Ystävät.)

Buddhalaisuus ei siis kiinnostanut ihmisiä ainoastaan kristinuskon korvaavana uskontona, vaan siitä teki kiinnostavan sen kyky vastata nykyaikaisen ihmisen loogisuuden vaateisiin. Buddhalaisuudesta puhuttaessa Buddhismin ystävät vältti käyttämästä eritoten kristinuskosta peräisin olevaa uskonnollista käsitteistöä, sillä buddhalaisuus nähtiin loogisena ja rationaalisenä, tieteellisen maailmankuvan mukaisena oppina (Cairns & Taehye sunim 2023).

Buddhismin ystävien lähestymistavassa korostui Länsi-Euroopan buddhalaisissa liikkeissä ilmennyt rationalistinen painotus, jossa buddhalaisuus näyttäytyi vapaa-ajattelun kanssa yhteensopivana eettisfilosofisena järjestelmänä. Yksi ajan ilmiöistä oli myös kirkon vastaisen kulttuuririntaman luominen, joka näkyi Suomessa 1930-luvun loppupuolella siviilirekisteriläisyhdistysten organisoitumisena. Siviilirekisteriläisyhdistysten keskusliitosta tuli myöhemmin Vapaa-ajattelijain liitto. Ainakin Kallinen oli mukana siviilirekisteriläisyhdistyksen toiminnassa mutta erosi siitä vuonna 1938 yhdistyksen kehittyessä ateismiliikkeeksi (Tiukkanen 1998). Nordberg taas näki buddhalaisuudessa ja vapaa-ajattelussa samoja piirteitä ja piti Buddha suurena vapaa-ajattelijana. Hän myös pyrki luomaan yhteyksiä vapaa-ajattelijoihin ja kävi kirjeenvaihtoa Vapaa-ajattelijain liiton puheenjohtajana vuosina 1954–1955 toimineen professori V.T. Aaltosen kanssa. Kirjeissään Nordberg viittasi buddhalaiseen sokean uskon kieltävään *Kalama-suttaan* ja totesi, ettei Buddhan oppi ole ”mikään uskonto, joka vaatisi sokeaa uskoa eikä sen vuoksi vaarana vapaa-ajattelijoiden ajatuksen vapautta” (KK 2007 Coll. 753.3 Kirjeistö 1951–1952 A. Nordbergilta Professori V.T. Aaltoselle 27.X.1952). Vaikka V.T. Aaltonen piti Buddha ateistina ja oli lainannut kirjassaan *Miksi en ole kristitty?* (1948) Buddhan opetuksia, vapaa-ajattelijat eivät vakuuttuneet Nordbergin käsityksistä.

Huolimatta siitä, että Buddhismin ystävien toiminta painottui buddhalaisesta opista keskusteluun, käännöstoimintaan ja jossain määrin myös mietiskelyn harjoittamiseen, otettiin toiminnassa alusta alkaen kantaa myös sekulaareihin yhteiskunnallisiin kysymyksiin. Buddhalainen seremoniallisuus ja esimerkiksi *pagodien* rakentaminen nähtiin eurooppalaisen buddhistin silmin rahan haaskauksena. Yhteiskunnan katsottiin sen sijaan olevan rappeutumisen tilassa, ja buddhalaisen maailmankatsomuksen uskottiin tarjoavan sen korjaamiseen yleismaailmallisia keinoja.⁸ Vaikka Nordbergin käsityksen mukaan Buddhan oppi oli vaikea ymmärtää, heti Buddhismin ystävien toiminnan alusta lähtien buddhalaisesta opista esitelmöitiin ja sitä jaettiin yhteiskunnan eri toimijoille, kuten julkisiin sairaaloihin, keuhkotautiparantoloihin ja vankiloihin. Esimerkiksi yhdistyksen nimettömänä saatu 100 000 markan lahjoitus suunniteltiin käytettävän kokonaisuudessaan tiedotus- ja julkaisutoimintaan, sillä kirjoitettujen teosten katsottiin olevan tehokkain tapa herättää kiinnostusta buddhalaisesta oppia kohtaan. (KK 2007. Coll. 753.1 Yhdistyksen historiikki ja toimintakertomus vlt 1947 ja 1948.)

Useissa kirjeissään Nordberg myös unelmoi kirjoittavansa buddhalaisuudesta jonkinlaisen ”modernin tulkinnan nykyihmisen haasteisiin” (esim. KK 2007 Coll. 753.2 Kirjeistö 1949–1950 L-N Nordberg Miss. Margereth Laulle 01.09.1950). Nordberg oli tietoinen, ettei Buddha

⁸ On tietysti myös mahdollista, että tämän kaltaisen yhteiskunnallisen ”ideologisen jalkatyön” ajateltiin lisäävän yhdistyksen kannatusta ja lisäresursseja, kuten Teosofisen Seuran kohdalla oli tapahtunut (ks. Harmainen 2020a, 109).

keskittynyt opetuksissaan sosiaalisiin tai poliittisiin ongelmiin, vaan osoitti tien henkilökohtaiseen vapautumiseen ja nirvanaan. Tästä huolimatta hän piti esimerkiksi poliitikoille hyödyllisenä tutustua Buddhan oppiin ja hyödyntää sitä ihmisten elämänlaadun parantamisessa. Eräässä kirjeessään Nordberg myös valitteli, ettei Buddhan oppia oltu juuri hyödynnetty sosiaalipoliittisissa kysymyksissä (KK 2007 Coll. 753.2 Kirjeistö Nordberg 1948). Hänen mukaansa buddhalaiset ”tekevät sisäistä työtä omaksi vapautukseksi ja muiden hyväksi”, joten henkilön kehittymisen lisäksi yhteiskunnallinen toiminta oli luonnollinen osa buddhalaisuutta (KK 2007 Coll. 753. 2 Kirjeistö 1949–1950 S-T Nordberg Herra A.H. Tähtiselle 12.1.1950).

Maailmansotien jälkeisessä yhteiskunnallisessa ilmapiirissä buddhalaisuus vetosi myös sen rauhanomaisuuden vuoksi. 1940-luvun alussa yleiseurooppalainen kulttuurinen ilmapiiri oli fasismia ja sotaa vastaan. Sotien vastustamiseen osallistuvat rauhanliikkeet levisivät myös Suomessa laajalle, ja niihin osallistui ihmisiä eri kansalaisliikkeistä monenlaisine maailmankatsoimuksineen (Vire-Tuominen 2003). Kansainvälisesti rauhanliikkeen verkostot olivat kasvaneet merkittävästi jo 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa, mutta tästä kehityksestä Suomi oli pysynyt ennen ensimmäistä maailmansotaa syrjässä (von Bonsdorff 1993, 10). Rauhanaate oli kuitenkin ehtinyt yhdistää jo ennen sotaa eri rauhanliikkeiden lisäksi muun muassa teosofeja, raittiusliikkeen jäseniä ja kasvissyöjiä. Kallinen oli jo ennen sotia tullut tunnetuksi yhtenä suomalaisen rauhanliikkeen ”rauhanpersoonallisuuksista” ja rauhanaktivistina, joka esiintyi Suomen Rauhanliiton kokouksissa ja kirjoitti rauhaa käsitteleviä artikkeleita lehtiin (von Bonsdorff 1993, 77, 87).

Buddhalaisuudelle rauhanajattelua pidettiin luontaisena, olihan myötätunnon ja empatian periaatteisiin pohjautuvassa buddhalaisuudessa tappamisen kieltö ensimmäinen viidestä eettisestä ohjeesta (Cortright 2011, 201). Nordbergin kirjeistä käy ilmi, että hän ihaili buddhalaisuuteen kääntynyttä keisari Aśokaa (265–238 eaa.), josta hän valmisteli esitelmiä, kuten *Asooka, historian suurin hallitsija* (KK 2007 753.3 Ohjelmia 1951–1952 Alkaneen vuoden ohjelma). Aśokan hallitsijakaudella buddhalaisuudesta ja väkivallattomuudesta oli tullut aikakauden virallista politiikkaa, ja Aśoka oli myös ohjannut valtiokoneistoa toteuttamaan hyvän elämän ihannetta käytännössä (Cortright 2011, 204; Thapar 1973, 201). Nordbergiin oli tehnyt vaikutuksen, että kristinuskon ja islamin tapaan buddhalaisuuden vuoksi ei oltu koskaan taisteltu tai vuodatettu verta. Nordberg oli jäänyt Suomeen juuri talvisodan syyttyä vuonna 1939 ja valitteli myöhemmin kirjeissään maailmansotien vaikutusta ihmisiin. Ei olekaan ihme, että hän näki buddhalaisuuden ennen kaikkea rauhan uskontona ja piti yhteyttä suomalaisiin rauhantoimijoihin. Nordberg myös laati esitelmän Helsingissä 1955 pidettyyn Maailman rauhan-kongressiin. (KK 2007 Coll. 753.1 Kirjeistö 1944–1948 A Buddhismin Ystävät; KK 2007 Coll. 753.5 Toimintakertomukset 1954, 1955 ja 1956, Vuosikertomus 1955.)

Buddhalainen raittiusmissio ja joustavaa kasvissyöntiä

Myös alkoholiin liittyvät kysymykset ja kieltolaki olivat olleet monissa maissa päivänpolitiikan polttavimpia kysymyksiä aina 1900-luvun alusta alkaen. Suomessa raittiusliikkeen historia ulottuu jo 1800-luvun puoliväliin. (Kaartinen 2011, 17; esim. Ahonen 2003; Karpio 1938.) Nordbergille raittiusliike oli sydämenasia. Hänellä oli muun muassa Pariisin-konsulina toimissaan ollut kielteisiä kokemuksia suomalaisten merimiesten alkoholinkäytöstä, mutta hän näki alkoholin olevan ongelma koko Euroopassa. Buddhalaisuutta Nordberg piti ratkaisuna alkoholin ongelmaan, sillä hän katsoi buddhalaisuuden suhtautuvan alkoholiin kielteisesti. Hän

nostikin erityisasemaan buddhalaisuuden viidennen eettisen ohjeen, päihdyttävistä nautintoaineista pidättäytymisen, jonka osalta hän katsoi buddhalaisuuden eroavan jyrkästi kristinuskosta ja käytännön tasolla myös islamista. Hän oli jopa valmistellut esitelmän *Maailman uskonnot ja raittius*, jota hän täydensi Ceylonilla saamallaan opeilla. Nordberg yhdisti alkoholi-ongelman leviämisen kristinuskon leviämiseen. Hän oli huomannut, että toisin kuin kristillisessä Euroopassa Ceylonilla alkoholi ei ollut ongelma ja yritti saada todistusaineistoa alkoholin käytön vähäisyydestä buddhalaisissa maissa tueksi argumenteilleen. Kallinen taas oli tutustunut Teosofisessa Seurassa henkilöihin, jotka kuuluivat Suomeen vuonna 1948 tulleeseen Anonyymit Alkoholistit -liikkeeseen. (Cairns & Taehye Sunim 2023; Suonoja 2019; KK 2007 Coll. 753.2 Kirjeistö 1949–1950 H Nordberg 1948.)

Myös kasvissyönnistä oli tullut 1800-luvulla organisoitunut aatevirtaus, josta kasvoi moderni kasvissyönnistä aktiivisesti tietoa levittämään pyrkinyt reformihenkinen liike. Ensimmäinen vegetaristinen yhdistys, The Vegetarian Society of the United Kingdom, perustettiin vuonna 1847, ja hieman tämän jälkeen yhdistyksiä perustettiin ympäri Eurooppaa. Suomeen tieto vegetaristisesta liikkeestä kantautui viimeistään 1860-luvulla. (Vornanen 2021, 52–53.) Kasvisyönni levisi Suomeen myös 1910-luvulta alkaen osana teollistumisen myötä muuttuneen elämäntavan uudistusliikettä, joka oli syntynyt Keski-Euroopassa, Iso-Britanniassa ja Yhdysvalloissa. Erityisesti työväenliikkeeseen yhteydessä olleessa uudistusliikkeessä kasvissyönni oli osa kokonaisuutta, johon liittyivät myös raittius ja luonnonparannus. Suomen Vegetaristinen Yhdistys perustettiin vuonna 1913. Kasvisyönniä edistävää *Terveys*-lehteä julkaistiin jo vuodesta 1910 alkaen ennen yhdistyksen perustamista.⁹ Länsimaiden ja Suomen kasvissyöntiliike ei, kiinnostavaa kyllä, saanut alussa vaikutteita juurikaan aasialaisista filosofioista vaan enemmänkin eurooppalaisesta luonnonmukaisuususkosta ja luonnonparannusopista, jotka olivat vastareaktio teollistumis- ja kaupungistumiskehityksiin. Kasvisyönni oli kuitenkin ollut suosittua myös teosofien piirissä jo 1900-luvun alussa (Vornanen 2014).

Nordbergin suhtautuminen kasvissyöntiin oli ristiriitainen. Pariisin-vuosinaan Nordberg oli ollut neljän vuoden ajan kasvissyöjä, mutta piti kasvissyönniä 1940-luvun Suomessa lähes mahdottomana, sillä sodan aikana kasviksia ja hedelmiä ei ollut juuri tarjolla. Nordberg korostikin, etteivät buddhalaiset olleet kasvissyöjiä Tiibetin ja Siperian kaltaisissa paikoissa, joissa luonnonolosuhteet ovat sopimattomia kasvisruokavaliolle. Nordberg vastusti ylipäätään ihmisten painostusta ravintokysymyksissä ja totesi, että kasvissyönnistä puhuttaessa täytyi muistaa, "ettei se saastuta ihmistä mikä menee hänen suustaan sisään vaan mitä sieltä tulee ulos". Nordbergin erityisperusteena sekasyönnille oli "sekin puoli, ettei palvelijoita saa keittämään vain kasvisruokaa, muutoin ne muuttavat talosta". (KK 2007 Coll. 753.2 Kirjeistö 1949–1950 C-F Nordberg Pastori Helmut Dibeliukselle 31.03.1950).

Nordberg oli siis tietoinen kasvissyöntiliikkeen viimeisimmistä virtauksista ja pohtinut kantansa suhteessa niihin. Kirjeenvaihdosta käy ilmi, että hänelle lähetettiin muun muassa *Vegetaarista aikakauslehteä*. Erässä kirjeessä kasvissyöjäksi ryhtynyt pastori, joka virheellisesti olettaa Nordbergin olevan kasvissyöjä, tiedustelee tämän kantaa waerlandismiin. Waerlandismi oli 1900-luvun puolivälissä suomalaista kasvisruokaliikettä kuohuttanut raakaruokaliike. Sen perustanut, Tammisaaressa syntynyt mutta myöhemmin Ruotsiin muuttanut Are Waerland kannatti yksinkertaista peruna- ja sipulivoittoista ruokavaliota, mehupaastoja, ihon kuivaharjausta ja suolihuuhteluita. Hän ja hänen vaimonsa Ebba suhtautuivat jyrkän kieltei-

⁹ Vuosina 1951–1954 eli Nordbergin toimintakaudella lehti ilmestyi nimellä *Vegetaarinen aikakauslehti*.

sesti laiskaksi katsomiinsa kasvissyöjiin, jotka kypsensivät ruokansa ja valmistivat kasvispihviä kaltaisia liharuokia muistuttavia tuotteita. Norberg oli selvästi perillä tästä keskustelusta mainitessaan vastauksessaan pastorille pitävänsä waerlandismia kasvissyönnin ”kasvannaisena”, joka ”tekee ihmiset fanaattisiksi”. Norberg myös jakaa pastorille kiihkeän waerlandilaiskontaktinsa Nils Mederin osoitteen, jotta tämä voisi tiedustella Mederiltä valaanrasvatonta kasvimargariinia. (KK 2007 Coll. 753.2 Kirjeistö 1949–1950 C-F Nordberg Pastori Helmut Dibeliuselle 31.03.1950).

Norbergin suhteesta kasvissyönttiin tekee kiinnostavan se, että Suomessa ja Norbergin lähipiirissä, mukaan lukien Buddhismin ystävissä, oli mukana myös ankaria kasvissyöjiä. Esimerkiksi Yrjö Kallinen oli ollut periaatteellinen kasvissyöjä jo 1900-luvun alkupuolelta saakka (Piirainen 2013, 32–33). Ei ole tietoa, vaikuttivatko Buddhismin ystävien teosofitaustaiset jäsenet kasvissyönttiin Buddhismin ystävissä, mutta vaatimusta kasvissyönttiin ei ollut. Sen sijaan Euroopan buddhalaisen yhdistyksen perustamisohjelmassa mainittiin ehdoton kasvissyönnin vaade ja eläinten oikeuksien edistäminen. Käsiteltyä taustaa vasten Norbergin joustavaan mutta lievästi kielteiseen asemoitumiseen on voinut buddhalaisuuden mukautuvan suhtautumisen sijaan vaikuttaa moni muukin yllirajainen ilmiö. Näitä saattoivat olla muun muassa eurooppalaisessa, mukaan lukien pohjoismaisessa, kasvissyöntiliikkeessä ilmennyt fanaattisuus, eurooppalaisen kasvissyöntiliikkeen varhaiskehityksen heikko yhteys aasialaisiin filosofioihin, kasvissyönnin ilmeneminen Teosofisessa Seurassa (josta Norberg halusi tehdä pesäeroa) ja yhteys työväenliikkeeseen Nordbergille läheisemmän kulttuurieliitin sijaan. Kasvissyöntiliike oli läheisessä yhteydessä Nordbergille tärkeään raittiusliikkeeseen, mutta Norbergin kirjeistöstä ei ilmene, että hän olisi tunnistanut tätä yhteyttä tai pitänyt sitä tärkeänä.

Translokaalissa kontekstissa kehittyvä suomalainen buddhalaisuus

Ensimmäisen aktiivisukupolven väistyttyä Buddhismin ystävät toteutti jäljelle jääneitä toimintojaan minimiylläpidolla vuoteen 1981 saakka. Yhdistyksen toiminta muuttui voimakkaasti uuden puheenjohtaja Taehye sunimin (Mikael Niinimäki) ryhtyttyä yhdistyksen puheenjohtajaksi vuonna 1985. Hänen johdollaan yhdistys alkoi keskittyä korealaiseen zenperinteeseen ja muutti nimensä Bodhidharma ry:ksi.

Buddhismin ystävien toiminnan asteittaista hiipumista seurasi laajemminkin suomalaisen buddhalaisuuden suvantovaihe, kunnes 1970- ja 1980-luvuilla perustettiin seuraavat buddhalaiset yhteisöt. Pääosin kantaväestön aloitteesta käynnistettyjä yhteisöjä seurasi maahanmuuttajataustaisten yhteisöjen perustaminen 1990-luvulta alkaen. Erityisesti 2000-luvulla maahanmuuttajien perustamien yhteisöjen lisäksi Suomeen on rantautunut lukuisia uusia tiibetin- ja zenbuddhalaisia perimyslinjoja, joiden kannattajat kuuluvat pääasiassa suomalaistaustaiseen väestöön. Traditionaalisempaa buddhalaisuutta ovat viime vuosina seuranneet sekulaaria buddhalaista tulkintaa, mindfulnessia, *vipassanaa* ja osallistuvaa buddhalaisuutta painottavat yhteisöt. Suomen buddhalainen väestö onkin nykymuodossaan erittäin monimuotoinen: siinä missä tyypillinen Buddhismin ystävä oli korkeasti koulutettu, keskiluokkaiseen sivistyneistöön kuuluva pääkaupunkiseudulla asuva valkoinen mies, sittemmin buddhalaisuus on meilläkin rittänyt lukuisten muiden erojen, kuten sukupuolen ja etnisyyden kanssa (ks. Härkönen 2023a; Härkönen ym. 2023). Buddhalaisuus on myös kasvattanut suosiotaan nopeasti. Buddhalaisen määrän arvioidaan Suomessa pompanneen vain vähän yli kymmenessä vuodessa noin reilusta kymmenestä tuhannesta buddhalaisesta yli kahteenkymmeneentuhanteen buddhalaiseksi identifioituvaa ja/tai sitä harjoittavaan (Härkönen 2023b; Pauha & Martikainen 2022).

Buddhalaisuuden kehitys Suomessa on noudatellut kansainvälisiä kehityskulkuja, joskin usein vuosikymmenten viiveellä. Yhteistä buddhalaisuuden kehitykselle Suomessa eri aikoina ovatkin olleet monenlaiset ylirajaiset virtaukset ja globaalit kehityskulut, joiden raameissa buddhalaista oppia ja käytänteitä on tulkittu ja sopeutettu. 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa buddhalaisuutta saapui länteen erilaisten kansainvälisten virtausten mukana, ja buddhalaisuus kehittyi osana länsimaisen kulttuurieliitin spiritualismia, esoteriaa ja itämaisia filosofioita kohtaan tuntemaan kiinnostuksen, kristinuskon kritiikin ja tieteellisen tutkimuksen kehyksissä (esim. Baumann 2002; Prebish & Baumann 2002). Tärkeää oli myös buddhalaisuuden tieteellisyyden ja rationaalisuuden korostaminen ja käsitys buddhalaisuuden kyvystä vastata erilaisiin yhteiskunnallisiin ongelmiin (Cox 2016, 334; Tweed 2000, 48–77).

Varhaisen buddhalaisuuden ja varhaisten buddhalaisten ylirajaisen liikehdinnän tekivät siis mahdolliseksi useat erilaiset ilmiöt, kuten kansainvälistyminen, keskiluokkaistuminen ja lisääntynyt matkustaminen. Kolonialismi ei ollut ilmiöistä vähäisin. Vaikka Suomea on pitkään pidetty lähinnä kolonialismin sivustaseuraajana, kolonialistisia tietämisen tapoja tuotettiin, kehitettiin ja levitettiin myös Euroopan alueilla, joilla ei ollut omia siirtokuntia. Myös suomalaiset osallistuivat kolonialismiin muiden muassa vastaanottamalla, kierrättämällä ja luomalla koloniaalista tietoa ja kuvastoa. (Merivirta ym. 2021.) Buddhismin ystävät ja Nordberg osallistuiivat ”alusmaattomien kolonialismiin” levittämällä kolonialismin perintöä ja ”valkoisen ylivalan” tulkintaa, jonka mukaan aitoa buddhalaisuutta edustivat kanonisten tekstien analyttiset tulkinnat aasialaisten rituaalien ja uskonnollisten käytänteiden sijaan (ks. Cheah 2011).

Artikkelissa tarkastelemamme varhainen buddhalaisuus, kuten myös mainitsemaamme myöhempi buddhalaisuus, tuo esille ylirajaisuuden ja kansallisen tarkastelun rajat. Buddhalaisuus on alusta alkaen saapunut Suomeen eri puolilta maailmaa, ja ennen Suomen kamaralle saapumistaan siihen ovat jo vaikuttaneet lukuisat erilaiset ilmiöt ja liikehdinnät, olipa kyse sitten teosofiasta, buddhalaisesta modernismista tai siirtolaisten mukanaan tuomista lähtömaidensa yhteiskunnallisista ja kulttuurisista vaikutteista. Buddhalaisuus ja ylirajaiset tulkinnat siitä eivät siis ole liikkuneet niinkään tai ainakaan vain kansallisvaltioiden välillä ja kansallisten rajojen yli vaan myös translokaalisti tulkittuina ja elettyinä (vrt. Gottowik 2010; Conradson & McKay 2007). Koska paikallisen ylittävät prosessit ja virtaukset muokkaavat myös käytänteiden symbolisia ja aineellisia merkityksiä eri paikoissa, translokaaliin on sisäänkirjoitettu käsitysten, tulkintojen ja käytänteiden moninaisuus, joiden kautta myös buddhalaisuus tulee ymmärrettäväksi. (vrt. Bunchuay-Peth 2014; Webster & Haandrikman 2017.) Sopeutuvaisuus ja muokkautuvaisuus uusiin paikkoihin ja aikoihin on buddhalaisuudelle ominainen piirre (esim. Garfield 2010).

Varhainen buddhalaisuus ei ollut suomalaisesta kansakunnasta tiukasti erillinen ja selvärajainen vähemmistöuskonto (vrt. Tervonen & Leinonen 2021), vaan erilaisten kansainvälisten ja kansallisten aatteiden ja käytänteiden puitteissa usein paikallisesti tulkittu ja sovellettu maailmankatsomus, joka haluttiin valjastaa suomalaisen kansakunnan rakentamisen ohjenuoraksi ja työkaluksi.

Lähteet

Kansalliskirjaston arkisto

2007 Kansalliskirjastolle vuonna 2007 Helsingin yliopiston uskontotieteen laitokselta tullut Buddhismin ystävät ry:n arkisto (pääsääntöisesti vuosilta 1944–1958) sekä vuonna 1999 samalta laitokselta lahjoituksena saatu ”Mauno Nordbergin kansio”. Kansalliskirjaston käsikirjoituskokoelma, signum Coll. 753.1–753.10.

Turun Wiikko-Sanomien

1822b *Muukalaisista ja kalmukkilaisista*. 04.05.1822 NO 18, 69–71.

<https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/415128?page=1>

Kirjallisuus

Aaltonen, Viktor Toivo

1948 *Miksi en ole kristitty?* Helsinki: Kansankulttuuri Oy.

Ahonen, Jukka

2003 *Raittiuden voima: Raittiuden ystävät 1853–2003*. Helsinki: Otava.

Batchelor, Stephen

1994 *The Awakening of the West: The Encounter of Buddhism and Western Culture*. Berkeley: Parallax Press.

Baumann, Martin

2002 Buddhism in Europe. Past, Present, Prospects. – Charles S. Prebish & Martin Baumann (toim.), *Westward Dharma. Buddhism beyond Asia*, 85–105. Berkeley: University of California Press.

Boguslawski, Julia von

2020 Esoterian suhde tieteeseen. – Tiina Mahlamäki & Nina Kokkinen (toim.), *Moderni esoterisuus ja okkultismi Suomessa*, 195–220. Tampere: Vastapaino.

Bonsdorff, Göran von

1993 *Päämääränä rauha. Suomen Rauhanliitto 1920–1979*. Jyväskylä: Gummerus.

Bunchuay-Peth, Simon

2014 What is Translocality? A Refined Understanding of Place and Space in a Globalized World. TransRe BLOG CONNECTING THE SPOTS. www.transre.org/en/blog
Viitattu 31.12.2022.

Cairns, Johannes & Tahye sunim

2023 Buddhismin ystävät – ensimmäinen buddhalainen yhdistys Suomessa. – Mitra Härkönen & Johannes Cairns (toim.), *Buddhalaisuus Suomessa*, 59–86. Helsinki: Suomen Itämainen Seura.

Cheah, Joseph

2011 *Race and Religion in American Buddhism: White Supremacy and Immigrant Adaptation*, 3–18. AAR ACADEMY SER. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199756285.003.0001>

Coleman, James William

2001 *The New Buddhism: The Western Transformation of an Ancient Tradition*. New York: Oxford University Press.

Conradson, David & Deirdre Mckay

2007 Translocal Subjectivities: Mobility, Connection, Emotion. *Mobilities* 2: 167–174.
<https://doi.org/10.1080/17450100701381524>

Cortright, David

2011 *Rauha. Ajatusten ja liikkeiden historia*. Helsinki: Gaudeamus.

Cox, Laurence

2016 European Buddhist Traditions. – Michael Jerryson (toim.), *The Oxford Handbook of Contemporary Buddhism*, 332–346. New York: Oxford University Press.
<https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199362387.013.14>

Garfield, Jay

2010 Buddhism in the West.

[https://info-buddhism.com/Buddhism in the West Jay Garfield.html](https://info-buddhism.com/Buddhism%20in%20the%20West%20Jay%20Garfield.html) Viitattu 31.12.2022.

Gothóni, René

1981 Buddhismin i Finland. – Nils G. Holm (toim.), *Aktuella religiösä rörelser I Finland – Ajankohtaisia uskonnollisia liikkeitä Suomessa*, 132–166. Åbo: Akatemi, Åbo.

Gothóni, René

1996 *Carl Robert Sederholms liv, verk och intellektuella individuation, Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk*. Finska Vetenskaps-Societeten – Suomen Tiedeseura.

Gottowik, Volker

2010 Transnational, Translocal, Transcultural: Some Remarks on the Relations between Hindu-Balinese and Ethnic Chinese in Bali. *Sojourn: Journal of Social Issues in Southeast Asia*, 25 (2): 178–212.

Harmainen, Antti

2020a Teosofia. – Tiina Mahlamäki & Nina Kokkinen (toim.) *Moderni esoteerisuus ja okkultismi Suomessa*, 91–111. Tampere: Vastapaino.

Harmainen, Antti

2020b Esoteerisuus ja politiikka. – Tiina Mahlamäki & Nina Kokkinen (toim.), *Moderni esoteerisuus ja okkultismi Suomessa*, 171–194. Tampere: Vastapaino.

Husgafvel, Ville & Mitra Härkönen

2017 Buddhalaisuus Suomessa. – Ruth Illman, Kimmo Ketola, Riitta Latvio & Jussi Sohlberg (toim.), *Monien uskontojen ja katsomusten Suomi*, 170–181. Kirkon tutkimuskeskuksen verkkojulkaisuja 48.

Härkönen, Mitra

2023a Elinvoimainen thaibuddhalaisuus. – Mitra Härkönen & Johannes Cairns (toim.), *Buddhalaisuus Suomessa*, 167–182. Helsinki: Suomen Itämainen Seura.

Härkönen, Mitra

2023b Johdanto osaan II. – Mitra Härkönen & Johannes Cairns (toim.), *Buddhalaisuus Suomessa*, 127–133. Helsinki: Suomen Itämainen Seura.

Härkönen, Mitra & Johannes Cairns (toim.)

2023 *Buddhalaisuus Suomessa*. Helsinki: Suomen Itämainen Seura.

Härkönen, Mitra, Lê Thị Thanh Linh & Ari Vuokko

2023 Neljäkymmentä vuotta vietnamibuddhalaisuutta. – Mitra Härkönen & Johannes Cairns (toim.), *Buddhalaisuus Suomessa*, 139–154. Helsinki: Suomen Itämainen Seura.

Kaartinen, Aija

2011 *Kansan raittiudeksi ja kotien onneksi. Naisten kieltolakimielipiteet ja toiminta kieltolain puolesta ja sitä vastaan 1919–1932*. Helsinki: SKS.

Karpio, Vihtori

1938 *Raittiuden ystävät 1883–1933*. Jyväskylä: Gummerus.

Leskelä-Kärki, Maarit & Antti Harmainen

2021 Prologi. – Maarit Leskelä-Kärki & Antti Harmainen (toim.) *Uuden etsijät. Salatieteiden ja okkultismin suomalainen kulttuurihistoria 1880–1930*, 9–18. Helsinki: Teos.

Litsch, Franz-Johannes

2000 Engaged Buddhism in German-speaking Europe. – Christopher S. Queen (toim.), *Engaged Buddhism in the West*, 423–445. Boston: Wisdom Publications.

Lopez, Donald S. Jr.

2002 *A Modern Buddhist Bible: Essential Readings from East and West*. Boston: Beacon Press.

McMahan, David L.

2008 *The Making of Buddhist Modernism*. Oxford: Oxford University Press.

Merivirta, Raita, Leila Koivunen & Timo Särkkä

2021 Finns in the Colonial World. – Raita Merivirta, Leila Koivunen & Timo Särkkä (toim.), *Finnish Colonial Encounters. From Anti-Imperialism to Cultural Colonialism and Complicity*, 1–38. London: Palgrave.

Mitchell, Donald

2002 *Buddhism. Introducing the Buddhist Experience*. Oxford: Oxford University Press.

Niemi, Marjaana & Tanja Vahtikari

2021 Ylirajaisten yhteyksien suomalainen kaupunki. – Pirjo Markkola, Marjaana Niemi & Pentti Haapala (toim.), *Suomalaisen yhteiskunnan historia 1400–2000. Osa 2. Yhteisöt ja identiteetit*, 409–439. Tampere: Vastapaino.

Pauha, Teemu & Tuomas Martikainen

2022 Arvio maahanmuuttotilanteen väestön uskonnollisesta jakaumasta Suomessa vuosina 1990–2019. *Teologinen Aikakauskirja*, 127 (1): 3–23.

Piirainen, Tiina

2013 *Itsekuria ja idealismia. Vegetarismi Suomessa vuosina 1900–1929*. Pro gradu tutkielma. Oulun yliopisto.

Prebish, Charles & Martin Baumann (toim.)

2002 *Westward Dharma. Buddhism beyond Asia*. Berkeley: University of California Press.

Seager, Richard Hughes

2012 *Buddhism in America*. New York: Columbia University Press.

Snell, Mervin-Marie

1895 Modern Theosophy in Its Relation to Hinduism and Buddhism. II. *The Biblical World*. 5 (4): 258–265.

Suomen Teosofinen Seura

2007 Teosofisen Seuran historia ensimmäisen viidenkymmenen vuoden ajalta.

<https://www.teosofinenseura.fi/media-files/Teosofinen%20Seura%20Suomessa%20ensimm%C3%A4iset%2050%20vuotta.pdf> Viitattu 17.12.2022.

Suonoja, Kyösti

2019 *Yrjö Kallinen – Pasifisti puolustusministerinä*. Helsinki: Into.

Tervonen, Miika & Johanna Leinonen

2021 Johdanto: muuttoliikehistorian kätketty monimuotoisuus. – Miika Tervonen & Johanna Leinonen (toim.), *Vähemmistöt muuttajina: Näkökulmia suomalaisen muuttoliikehistorian moninaisuuteen*, 11–22. Siirtolaisuusinstituutin julkaisut 293.

Thapar, Romila

1973 *Aśoka and the Decline of the Mauryas*. 2. painos. Delhi: Oxford University Press.

Tiukkanen, Arto

1998 *Vapaa-ajattelu Helsingissä. Helsingin Vapaa-ajattelijat ry 1936–1996*. Helsinki: Helsingin Vapaa-ajattelija ry.

Tolvanen, Kaisa

2023 Buddhalaisuuden varhaisvaiheet Suomessa. – Mitra Härkönen & Johannes Cairns (toim.) *Buddhalaisuus Suomessa*, 27–40. Helsinki: Suomen Itämainen Seura.

Tweed, Thomas

2000 *The American Encounter with Buddhism 1844–1912*. Bloomington: Indiana University Press.

Vertovec, Steven

2009 *Transnationalism*. London & New York: Routledge.

Vire-Tuominen, Mirjam

2003 *Rauhaa rakentavaa työtä. Suomen Rauhanpuolustajien viisi vuosikymmentä*. Helsinki: Demokraattinen sivistysliitto.

Virtaperko, Mitra

2023 Suomalaisen zenin varhaisvaiheet – Yrjö Kallinen ja Idän sanoma valaistuksesta. – Mitra Härkönen & Johannes Cairns (toim.) *Buddhalaisuus Suomessa*, 45–58. Helsinki: Suomen Itämainen Seura.

Vornanen, Jukka

2014 *Kaswiruokaiset vegetariaanit. Kasvissyönnin varhaisvaiheet Suomessa vuosina 1865–1910*. Pro gradu tutkielma. Turun yliopisto.

Vornanen, Jukka

2021 Vegetarismi ja esoteerinen traditio. – Maarit Leskelä-Kärki & Antti Harmainen (toim.), *Uuden etsijät. Salatieteiden ja okkultismin suomalainen kulttuurihistoria 1880–1930*, 52–55. Helsinki: Teos.

Webster, Natasha A. & Karen Haandrikman

2017 Thai Women Entrepreneurs in Sweden: Critical Perspectives on Migrant Small Businesses. *Women's Studies International Forum*, 60: 17–27. Pergamon.

YTM, KTM Ari-Pekka Jääskeläinen on väitöskirjatutkija Helsingin yliopistossa.

FT Mitra Härkönen on akatemiatutkija Helsingin yliopistossa.

FT Johannes Cairns on biotieteiden dosentti Turun yliopistossa ja uskonnontutkimuksen väitöskirjatutkija (FM) Helsingin yliopistossa.